

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

СКАЗКО ЮЛІЯ АНДРІЇВНА

УДК 343.91

**ЗАПОБІГАННЯ РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ НА БАНКІВСЬКІ УСТАНОВИ
ТА ІНКАСАТОРІВ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ВНЗ «Національна академія управління».

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Нікітін Юрій Вікторович,
завідувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського
права
ВНЗ «Національна академія управління»
(м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Джу́жа Олександр Миколайович,
головний науковий співробітник
відділу організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ)

кандидат юридичних наук, професор
Куц Віталій Миколайович,
викладач відділу підготовки прокурорів
з нагляду за додержанням законів при
виконанні судових рішень у кримінальних
провадженнях
Національної академії прокуратури України,
(м. Київ)

Захист відбудеться «28» березня 2018 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.889.02 у ВНЗ «Національна академія управління» за адресою 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Автореферат розісланий «27» лютого 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.О. Харь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Складною кримінологічною проблемою сьогодення є питання про розбійні напади на банківські установи та інкасаторів, характерними рисами яких є підвищена суспільна небезпека та резонанс, який виникає у зв'язку з відкритим, незаконним, насильницьким нападом на банківські установи й транспортні засоби, поєднаний із посяганням на здоров'я і життя людей, що носить, як правило, груповий організований характер із застосуванням вогнепальної зброї й спрямований на заволодіння матеріальними цінностями у великих розмірах. Під час таких нападів часто гинуть не тільки інкасатори, а й сторонні люди, у зв'язку з тим, що в основному такі напади відбуваються в денний час та в людних місцях, біля великих магазинів та банківських установ.

Кількість вчинених розбійних нападів у загальній структурі злочинності за 2008–2017 роки зросла на 27% (з 1,6 тис. до 2,2 тис.), а питома вага розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів з 1,8% до 3,9%, зокрема у 2008 році вчинено 113 таких нападів або 1,8% від загальної кількості розбоїв в Україні, у 2013 р. – 168 (3,1%), у 2015 р. – 194 (3,8%), у 2017 – 202 (3,9%). Унаслідок цих кримінальних проявів 32 особи загинуло, 49 – дістали поранення, а матеріальні збитки сягнули близько 100 млн грн. Водночас кількість виявлених у зазначений період організованих груп та злочинних організацій відповідного спрямування зменшилася на 33%, а закінчених провадженням кримінальних правопорушень – на 27%¹.

Наведені дані переконують, що в умовах перманентної соціальної та економічної кризи, зростання безробіття та падіння матеріального рівня громадян, неможливості задоволення значної частини населення основних потреб легальними способами, продовження конфлікту на Сході країни (нелегальне поширення зброї, боєприпасів та вибухівки, зростання соціально-побутової невлаштованості осіб, яких торкнулися наслідки збройного конфлікту та психологічного напруження), втрати соціального контролю та деяких прорахунків, що були допущені при реформуванні правоохоронної системи, розроблення ефективних заходів запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів має стати пріоритетним напрямом державної політики боротьби зі злочинністю, дієвим засобом захисту життя та здоров'я людей й власності.

У правовій літературі окремим аспектам, що стосуються проблем запобігання корисливій насильницькій злочинності, приділяли увагу відомі вітчизняні та зарубіжні науковці: Ю. В. Александров, Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, В. С. Батиргареєва, В. І. Борисов, Б. М. Головкін, В. О. Глушков, В. В. Голіна, В. Я. Горбачевський, В. К. Гришук, І. М. Даньшин, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, А. І. Долгова, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. О. Кваша, О. Г. Колб, О. М. Костенко, В. В. Кузнецов, В. М. Кудрявцев, О. Г. Кулик, Н. В. Кулакова, В. М. Куц, І. П. Лановенко, О. М. Литвинов, В. В. Лунєєв, П. С. Матишевський, Г. М. Миньковський, В. А. Мисливий, Ю. В. Нікітін, А. В. Савченко, І. Ю. Фахритдінов, В. І. Шакун, Ю. А. Шалгунова, Ю. В. Шаргородський, Н. М. Ярмиш та ін.

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>; Довідка про злочини, учинені в Україні за 2008–2017 рр.: службовий документ / Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2017. 124 с.

Окремі кримінологічні засади запобігання розбійним нападам на банківські установи були предметом дисертаційного дослідження А. М. Ключко «Кримінологічна характеристика розбійних нападів на банківські установи та їх запобігання органами внутрішніх справ» (2011 р.). Варто зазначити, що окремі питання цієї тематики розглядалися у криміналістичному та оперативно-розшуковому аспектах, проте вони не охоплюють усієї багатогранності проблеми запобігання цим злочинам.

Віддаючи належне результатам наукових розробок цих та інших науковців, ураховуючи теоретичну і практичну значущість їх досліджень, спеціального вивчення потребують питання імплементації зарубіжного досвіду запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів; особливості сучасних негативних тенденцій, причин і умов, елементів кримінологічної характеристики особи злочинця, організованих злочинних груп; шляхи нормативного удосконалення охорони банківських установ та інкасаторів, їх взаємодія з Національною поліцією; напрями проведення правоохоронними органами низки заходів організаційного характеру, що включають в себе заходи спеціально-кримінологічного запобігання. Зазначені обставини й зумовили обрання цієї теми дисертації, визначили об'єкт та предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України № 1000/2011), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015), Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275) та наукових досліджень кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національної академії управління» на 2014–2018 роки – «Запобігання злочинам кримінально-правовими та кримінологічними засобами» (державна реєстрація № 0114V006593).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є розроблення науково обґрунтованих напрямів удосконалення механізму запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було вирішити такі задачі:

- дослідити історико-наукову генезу кримінальної відповідальності за розбій;
- розкрити кримінологічні ознаки розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів;
- вивчити особливості зарубіжного досвіду кримінально-правового запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів;
- з'ясувати сучасний стан і тенденції розвитку розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів в Україні;
- систематизувати причини та умови розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів;
- визначити кримінологічно значущі ознаки особи та організованих злочинних груп, які вчиняють розбійні напади на банківські установи та інкасаторів;
- сформулювати концептуальне бачення нормативно-правового забезпечення запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів;
- розробити спеціально-кримінологічні заходи, спрямовані на удосконалення запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів;

– на основі узагальнення та систематизації запобіжних заходів виокремити основні напрями взаємодії правоохоронних органів та Національного банку України

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають з приводу запобігання вчиненню розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів.

Предмет дослідження – запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів.

Методи дослідження репрезентовано системою загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які обрано відповідно до теми цієї наукової розробки. Методологічну основу дисертації становить *діалектичний метод* наукового пізнання соціально-правових явищ у їх суперечностях, розвитку та змінах, що дає можливість об'єктивно оцінити сучасний стан запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1). *Історико-правовий метод* використано для визначення ступеня розроблення вибраної тематики дослідження (підрозділ 1.1); *системно-структурний* – з метою аналізу сутності досліджуваних правових та кримінологічних категорій, їх предметно-компонентного складу (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.3); *порівняльного аналізу* – для виявлення особливостей запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів в Україні та зарубіжних країнах, а також оцінки можливостей упровадження іноземного досвіду у вітчизняну правозастосовну практику (підрозділи 1.3, 3.2, 3.3); *контент-аналізу* – під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у дисертаційній роботі (розділ 2); *моделювання* – при формулюванні висновків до розділів і загальних оцінок, а також пропозицій щодо удосконалення кримінологічного запобігання та практики його застосування (розділи 1–3); *логіко-нормативний* – для аналізу законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань запобігання злочинам правоохоронними органами України (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2, 3.3); *соціологічні методи* (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) – з метою вивчення думок різних категорій респондентів з проблемних питань дослідження та з'ясування соціальної результативності відповідних правових норм й організаційних заходів (розділи 2–3); *статистичний метод* – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення та аналізу 242 кримінальних проваджень (справ) про розбійні напади на банківські установи та інкасаторів, за ст.ст. 115, 187 КК України, що були розглянуті у 2008–2017 рр. судами Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Львівської, Чернігівської і Харківської областей, м. Києва; анкетування 270 працівників органів прокуратури України (Генеральної прокуратури України, прокуратур Дніпропетровської, Запорізької, Житомирської, Львівської, Одеської, Харківської, Хмельницької, Чернігівської областей та міста Києва) та 278 працівників Національної поліції, які ведуть боротьбу із розбійними нападами; опитування 187 працівників банківських установ (Національний банк України; АТ «Ощадбанк», «ПриватБанк», «Райффайзен Банк Аваль»); статистичних відомостей щодо стану злочинності в Україні за період 2008–2017 рр. (зокрема, Державної служби статистики України, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Національного банку України).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація за

характером і змістом розглянутих питань є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, присвячених питанням запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів. Сформульовані положення і рекомендації надали можливість отримати систему теоретичних поглядів на стан, тенденції і перспективи розвитку цього напрямку та запропонувати конкретні шляхи їх реалізації в практичній діяльності правоохоронних органів України, Національного банку України та у законотворчому процесі. У дисертації обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

уперше:

– запропоновано авторське визначення розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, головними ознаками якого є: а) суспільна небезпечність; б) груповий характер; в) організованість; г) корислива вмотивованість; д) насильницький спосіб збагачення; ж) спеціальний об'єкт посягання;

– на основі вивчення досвіду зарубіжних країн запропоновано створення спеціалізованих підрозділів поліції в Україні по боротьбі з організованою злочинністю як окремого міжрегіонального територіального органу, одне із завдань яких полягатиме у проведенні запобіжних заходів щодо розбійних нападів;

– з урахування критеріїв прогностичної оцінки змін корисливої насильницької злочинності, розроблено основні напрями запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів органами Національної поліції (кримінальної поліції, поліцією охорони, патрульною поліцією);

– обґрунтовано доцільність створення експериментальних оперативно-профілактичних підрозділів кримінальної поліції в Україні, на базі яких можна було б випробувати саму ідею оперативно-розшукової профілактики злочинів, відпрацювати форми і методи цієї роботи в сучасних умовах діяльності Національної поліції;

– на основі вивчення досвіду зарубіжних країн визначено перелік основних охоронних послуг і дій, спрямованих на зміцнення банківської безпеки в Україні та запропоновано активізувати такий напрямок запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів як профілактичне навчання персоналу банківських установ;

– розроблено та запропоновано проект Закону України «Про інкасацію», а також обґрунтовано зміни й доповнення до нормативно-правових актів, що регулюють безпеку банківських установ, інкасацію коштів, перевезення валютних цінностей;

удосконалено:

– періодизацію розвитку кримінальної відповідальності за розбій в Україні, що передбачає поділ на п'ять періодів за критерієм його законодавчого закріплення: 1) становлення кримінальної відповідальності за розбій та віднесення його до злочинів проти власності (911 р. – II пол. XIV ст.); 2) нормативного закріплення кримінальної відповідальності за розбій (II пол. XIV ст. – 1846 р.); 3) законодавчого вдосконалення кримінальної відповідальності за розбій (1846 р. – 1917 р.); 4) деталізації норм кримінальної відповідальності за розбій (1917 – 1990 р.); 5) сучасний період розвитку кримінальної відповідальності за розбій (1990 р. – наш час);

– підходи до визначення основних напрямів запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів, зокрема: активізація оперативно-розшукової

діяльності з метою отримання оперативної інформації, про злочини, які готуються, та про осіб, що їх планують, а також створення загальнодержавної бази інформації про осіб, причетних до вчинення розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів;

– на прями співпраці правоохоронних органів, Національного банку України, приватних охоронних структур, що спрямовані на запобігання правопорушенням, порушенням безпеки, зменшенні криміногенних загроз та забезпечення безпеки банківських установ, інкасаторів;

дістало подальший розвиток:

– зміст елементів кримінологічної характеристики розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, зокрема кількісні та якісні показники, комплекс причин та умов, а також особливості особи злочинця й злочинних груп;

– організаційні заходи запобігання вчиненню розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, що здійснюються суб'єктами безпеки й впливатимуть на зменшення впливу загроз на об'єкт безпеки;

– низка змін нормативного вдосконалення діяльності Національної Гвардії України щодо забезпечення належного захисту та безпеки інкасаторів, працівників та клієнтів банків у разі введення особливого періоду, початку воєнних дій або застосування іншою державою збройних сил проти України чи виникнення інших кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження використовуються в:

– *законотворчій діяльності* – з метою вдосконалення законодавчого забезпечення запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів, а також у процесі розроблення проекту Закону України «Про інкасацію» (акти впровадженень Комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя від 1 листопада 2017 р. № 04-29/15-2365; з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 04 грудня 2017 № 04-18/12-2207;);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення запобіжної діяльності правоохоронних органів та банківських установ у сфері запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів (акти впровадженень Прокуратури Миколаївської області від 23 серпня 2017 р. № 04-1271; Департаменту грошового обігу Національного банку України від 14 листопада 2017 р.);

– *освітньому процесі та науково-дослідній діяльності* – для вдосконалення навчально-методичного забезпечення викладання дисциплін «Кримінологія», «Профілактика злочинів», «Актуальні проблеми кримінології» і споріднених спецкурсів, при підготовці підручників, навчальних і методичних посібників (акти впровадженень Національної академії внутрішніх справ від 17 вересня 2017 р.; ВНЗ «Національної академії управління» від 02 жовтня 2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати і висновки дослідження доповідалися на засіданні теоретичного семінару кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського прав і кафедри гуманітарних дисциплін, а також оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми юридичної науки» (м. Київ, 21 березня 2014 р.); «Актуальні проблеми сучасного розвитку цивільного, міжнародного, морського і транспортного права» (м. Київ, 16-17 квітня 2015 р.); «Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей» (м. Київ, 14 травня 2015 р.); «Протидія злочинності: теорія та

практика» (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.); «Наукова думка сучасності і майбутнього» (м. Дніпро, 26 травня 2017 р.); «Публічне і приватне право: конституційні засади та інноваційні тенденції: матеріали» (м. Київ, 22 червня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 13 наукових публікаціях, серед яких шість статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні (Республіка Молдова), шість статей – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (289 найменувань на 29 сторінках) та п'ятнадцяти додатків на 45 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 295 сторінок, з них загальний обсяг тексту – 218 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій автора, у яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Історико-правова генеза кримінальної відповідальності за розбійні напади на банківські установи та інкасаторів»* на основі аналізу історичних документів, нормативно-правових актів та практики діяльності, виділено періоди розвитку кримінальної відповідальності за розбій за критерієм законодавчого закріплення цього поняття: 1) становлення кримінальної відповідальності за розбій (911 р. – II пол. XIV ст.), який характеризується відсутністю чіткого терміну «розбій», але з віднесення його до злочинів проти власності; 2) нормативного закріплення кримінальної відповідальності за розбій (II пол. XIV ст. – 1846 р.) – виділення дефініції розбою та відокремлення його від татби та грабежу; 3) законодавчого вдосконалення кримінальної відповідальності за розбій (1846 р. – 1917 р.) – поява кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак цього злочину: повторність; розбій, вчинений вперше, але поєднаний з вбивством потерпілого, підпалом двору чи підпалом запасів хліба; 4) деталізації норм кримінальної відповідальності за розбій (1917 – 1990 рр.), який характеризується вагомим впливом соціалістичного права, де зазнає змін мета розбою (з викрадення – на заволодіння чужим майном), а також уточнюються та роз'яснюються форми насильства, які використовуються під час вчинення цього злочину (фізичне та психічне); 5) сучасний період розвитку кримінальної відповідальності за розбій (1990 р. – наш час) – характеризується визнанням розбою найбільш небезпечним злочином проти власності.

Ґрунтуючись на результатах вивчення різноманітних підходів до розуміння поняття корисливої насильницької злочинності й науково-теоретичного осмислення

проблеми посягання на право власності й життя та здоров'я особи, та їм запобігання, а також зважаючи на актуальність цієї проблематики, обґрунтовується необхідність визнання дослідження проблем запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів, як самостійного спеціально-кримінологічного напрямку.

У підрозділі 1.2 «Розбійні напади на банківські установи та інкасаторів як об'єкт кримінологічного дослідження» розкрито елементи кримінологічної характеристики, ознаки та поняття розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів.

До елементів кримінологічної характеристики віднесено: об'єкти (банки та їх діяльність; інкасатори; приватні перевізники коштів; розбійний напад як діяльність), суб'єкти та заходи запобігання.

Характерними ознаками розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, як об'єкту кримінологічного дослідження є сукупність спеціалізованої наукової інформації, що включає в себе такі елементи: 1) соціальну обумовленість встановлення та збереження кримінальної відповідальності за розбійні напади; 2) суспільну небезпечність даного виду злочинів; 3) протиправність діяння та його місце у системі нормативного визначення заборони відповідного виду суспільно-небезпечної поведінки; 4) склад злочину; 5) суспільно небезпечні способи, наслідки та інші обставини вчинення злочинів, що перебувають поза межами складу даного виду злочинів, але притаманні їх вчиненню; 6) заходи запобігання. Даний вид розбою поєднує в собі корисливий мотив та насильницькі дії (як фізичного так і психічного характеру) або погрозу їх застосування й посягають на життя і здоров'я людини.

Системоутворюючою властивістю, що поєднує корисливий мотив і насильницьке його досягнення, виступає інваріантна кримінальна діяльність особи злочинця у своєму розвитку, де корисливий мотив визначає характер, зміст і природу, а насильницька форма його реалізації конкретизує спрямованість цієї специфічної злочинної діяльності. Таким чином, розбійні напади на банківські установи та інкасаторів можна визначити як антисоціальне явище й відносно масове суспільно-небезпечне збагачення, що проявляється у вчиненні розбійних нападів на банківські установи та (або) інкасаторів, характеризується як правило груповим характером та розподілом ролей, поєднаних із застосуванням чи погрозою застосування насильства.

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів» встановлено, що найбільш безпечною країною з позицій захисту від розбійних нападів на банківські установи є Японія, в якій протягом останнього десятиріччя щорічно піддавалося нападу 0,6% банківських установ, а найнебезпечніша – США (21%), де у 2017 році вчинено 5546 розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів й викрадено 43 млн доларів готівкою.

На основі вивчення зарубіжного досвіду (країн Європи, США, Японія) з'ясовано, що у сфері безпеки банківських установ провідну роль відіграють технічні системи захисту під спостереженням людини, зокрема автономна система захисту, керована кількома операторами, яка сама оцінює ступінь загрози й може підняти тривогу, а також відбувається поступовий перехід від фізичної охорони (озброєної служби безпеки) до використання спеціальних засобів захисту й сигналізації, які або самі нейтралізують загрозу, або сповіщають про неї поліцію й службу безпеки (Франція).

Виокремлено досвід обсягів перевезення цінностей та готівки, що здійснюються на броньованих автомобілях (Німеччина, Франція, Італія, Іспанія), і з використанням інтелектуальних систем нейтралізації банкнот (Бельгія, Франція, Італія, Люксембург); зменшення обсягів обігу готівкових коштів; орієнтація на приватні детективні та охоронні служби (США – «The Wackenhut Corporation», Англія – «G4S»); пропаганда самозахисту; наявність спеціального органу запобігання злочинам (Японія), який визначав би межі міжнародного співробітництва та державну політику у даній сфері, а також координував й спрямовував запобіжну діяльність державних структур і правоохоронних органів.

Констатовано, що на сьогодні, банківська система повинна орієнтуватися на створення власної фізичної охорони або використання охоронних послуг приватних структур за умов законодавчого забезпечення їх правом користування вогнепальною зброєю.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Сучасний стан і тенденції розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів» встановлено, що кримінальна активність розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів за останні роки має тенденцію до стрімкого зростання, зокрема у 2008 р. вчинено 103 розбійних нападів на банківські установи, у 2010 р. – 89, 2013 р. – 123, 2015 р. – 131, 2017 р. – 153. У той же час якісні показники мають таку ж саму тенденцію, зокрема питома вага таких злочинів у структурі корисливої насильницької злочинності становить 1,8%, 3,1%, 3,8% та 3,9% відповідно. У період з 2008–2017 рр. всього вчинено 247 нападів на інкасаторів, зокрема у 2008 р. – 10, 2010 р. – 26, 2013 р. – 45, 2015 р. – 63, 2017 р. – 49.

Характерною ознакою розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів є їх груповий характер (68%), з них 48% вчинені організованими злочинними групами, близько половини з яких кваліфіковані бандами, з використанням вогнепальної зброї – 78%, холодної зброї – 22%, у 96% злочинці використовували транспортний засіб. До складу таких груп входить від 2 до 5 осіб (67%). Водночас кількість виявлених у зазначений період організованих груп та злочинних організацій відповідного спрямування зменшилася на 33%, а закінчених провадженням кримінальних правопорушень на 27%. Негативною також є динаміка і щодо викритих угруповань з регіональними (– 66), міжрегіональними (– 50%) і транскордонними (– 50%) зв'язками.

За даними вибіркового дослідження кримінальних проваджень (справ) встановлено географію розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, зокрема: 64% таких злочинів вчиняється у містах і лише 11% у сільській місцевості; майже у всіх регіонах країни спостерігається збільшення кількості таких злочинів, домінуючими з яких є Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська області; більшість нападів вчиняються відразу після відкриття приміщення банківської установи – 8%, перед закриттям банківської установи на обідню перерву, чи відразу після обідньої перерви – 68%, увечері перед закриттям – 14%, в нічний час – 4%, в інший час доби – 6%. Напади на інкасаторів у 71% відбуваються в момент руху транспортного засобу.

Проведене дослідження показало, що переміщення готівкових коштів на професійній основі у 74% проводиться працівниками приватних охоронних структур, які не мають ліцензії на здійснення інкасаторських операцій. Причиною цього є не великі ціни на інкасаторські послуги, а збільшення кількості тіньових угод.

У підрозділі 2.2 «Причини та умови розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів» доведено, що важливою передумовою для формування активної поведінкової позиції використання кримінальних засобів отримання матеріальних благ у осіб, які вчиняють розбійні напади на банківські установи та інкасаторів є уявлення, що злочинна поведінка – доцільний і прийнятний спосіб отримання доходів, який виступає самовиправданням власної злочинної поведінки, яка пов'язана із загальним зниженням керованості соціальними процесами, що проявилися у виникненні «тіньових» економічних відносин, розширенні числа джерел незаконних доходів, ускладненні механізму формування суспільної свідомості, у появі цілого ряду не врегульованих сегментів у правовому полі.

Здійснено розподіл детермінуючих факторів вчинення розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів на шість груп: економічні, соціальні, політичні, організаційні, морально-психологічні та технічні. Основний вплив на аналізовані злочини здійснюють причини та умови, що стосуються економічної (криміналізація економіки, диференціація і поляризація населення за доходами, безробіття і негативні процеси, які отримали свій розвиток в умовах фінансово-економічної кризи) та організаційної груп (реформування правоохоронних органів).

Зазначені висновки певною мірою підтверджуються результатами анкетування працівників правоохоронних органів, на думку яких, головними причинами збільшення кількості розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів є: погіршення криміногенної ситуації в країні, у зв'язку із масштабними бойовими діями в зоні проведення Антитерористичної операції (32%); збільшенням безробітних та непрацюючих (28%); поширенням незаконного обігу зброї, вибухових речовин та боєприпасів (23%); активізацією внутрішньої міграції населення із зони конфлікту на Донбасі й окупованого Криму (за різними даними, в Україні станом на грудень 2017 р. зареєстровано понад 1,4 млн переселенців) (17%).

Виникнення кримінальних груп, що спеціалізуються на вчиненні розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів відбувається на основі кримінальної спільності окремих осіб, що прагнуть до отримання злочинного прибутку. У процесі спілкування таких осіб відбувається раціональний, емоційний і вольовий взаємовплив та взаємодія індивідів, яка досягається взаєморозумінням, створюються умови згуртованості й солідарності, що характеризують групову й колективну діяльність. З огляду на зазначене можна припустити, що за рік-два рівень таких злочинів в країні зростатиме. І головні причини цього будуть економічна криза, яка проявлятиметься перш за все унаслідок зниження рівня життя громадян та безробіття, зокрема прихованого. Передбачається активізація злочинних груп.

У підрозділі 2.3 «Особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють розбійні напади на банківські установи та інкасаторів» з огляду на матеріали кримінальних проваджень встановлено, що дані злочини у 95% вчиняють особи чоловічої статі, а жінки (як правило 23-27 років – 74%) виступають або в ролі підбурювачів або пособників. Найбільша активність особи злочинця чоловічої статі доводиться на 26–30 років (35%), водночас вікова група 23–25 років (25%) найчастіше вчиняє розбійні напади на інкасаторів. У осіб після 40 років спостерігалось поступове зниження кримінальної активності, що зумовлене зниженням фізичних показників. Рецидив злочинів становить 27%.

В основному такі злочини вчиняють особи з середньою освітою, які закінчили загальноосвітню школу, ПТУ (ліцей) або технікум (коледж) (72%), які потребували грошей, вели антигромадський спосіб життя, мали судимості або притягалися до адміністративної відповідальності. Однак, 28% таких розбійних нападів вчиняють приватні підприємці, керівники та менеджери комерційних компаній, приватних акціонерних товариств, виступаючи у ролі організаторів або підбурювачів.

У розбійних нападах на банківські установи та інкасаторів майже у всіх випадках беруть участь громадяни України. Іноземні громадяни та особи без громадянства вчиняють менше 2% даних злочинів. При цьому до числа іноземців входять громадяни Російської Федерації, а не кавказьких республік, що раніше входили до складу СРСР, як прийнято вважати в теорії кримінології. Це пояснюється самою специфікою нападу, яка вимагає ретельного приготування. Іноземним громадянам з далекого зарубіжжя корисливі насильницькі злочини не властиві, а що стосується громадян колишнього СРСР, для них характерні злочини, які не викликають практичної складності їх вчинення. Напад на банківські установи та інкасаторів, крім ретельного планування та розподілу ролей вимагає отримання певної інформації, яку злочинці отримують працюючи у структурі банку та інкасації, або у вигляді інтелектуального пособництва від практичних працівників. Громадянам близького зарубіжжя неможливо влаштуватися на роботу в охоронні структури з отриманням зброї за ліцензією, а отримання даних про маршрут інкасаторської машини, порядку перевезення, системи охорони та іншої інформації, необхідної для вчинення нападу пов'язане з певними труднощами.

Розділ 3 «Заходи запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Нормативно-правове забезпечення запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів»* наголошено на адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, використання кращих банківських практик та створення законодавчих засад стимулювання зацікавленості банківських установ у здійсненні витрат, які пов'язані з питаннями безпеки банківських операцій (питання відповідальності та соціального захисту у законодавстві зарубіжних країн є особливо значущими), а також обов'язковому прийнятті Концепції Державної програми профілактики правопорушень на найближчі п'ять років.

Нормативно-правове забезпечення, вирішуючи весь спектр проблем в економічній, політичній, соціальній та духовній сферах життя суспільства, має на меті усунути ті основні соціальні фактори, що сприяють самій злочинності як негативному суспільному явищу (загальне оздоровлення економіки; збільшення заробітних плат та соціальних виплат; зниження безробіття і рівня розшарування населення за майновою ознакою). Реалізація цих заходів не зможе принести швидкого бажаного результату щодо зниження рівня злочинності, так як це тривалий кропіткий процес усього суспільства та його інститутів. Вирішення економічних проблем позначиться на зниженні рівня злочинів корисливої спрямованості. Мотивація злочинця, що вчиняє розбійний напад на банківські установи та інкасаторів є повністю корисливою, а насильство, що застосовується – крайнім, радикальним способом досягнення цілей. Вирішивши позитивно економічні проблеми, суспільство досягне зниження рівня корисливої індивідуальної правосвідомості.

Наголошено, що одним із напрямів вирішення правового регулювання запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів є прийняття розробленого та запропонованого Закону України «Про інкасацію», який визначає напрями розвитку ринку послуг з інкасації, орієнтири для впорядкування відомчих нормативно-правових актів з цього питання та забезпечення відповідності розвитку ринку перевезення грошових коштів вимогам ЄС, а також буде єдиним нормативним актом для усіх учасників ринку інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, а саме: банків, перевізників, клієнтів, організацій, що надають охоронні послуги.

У підрозділі 3.2 «Спеціально-кримінологічні заходи запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів» на основі узагальнення правоохоронної практики та опитування працівників правоохоронних органів підтверджено, що основним суб'єктом запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів є органи і підрозділи Національної поліції України (64%). Шляхом опитування її працівників з'ясовано, що найбільш значущими заходами запобігання таким нападам є діяльність: *кримінальної поліції*: отримання інформації про заплановані злочини, створення нових злочинних угруповань або появу злодіїв-одинаків, «гастролерів» (22%); проведення оперативно-розшукових заходів спрямованих на виявлення та припинення злочинної діяльності на стадії готування до злочину (19%); інформаційне забезпечення діяльності оперативних підрозділів (17%); забезпечення регулярного вивчення обставин та обмін інформацією про вчинення збройних нападів на банківські установи та інкасаторів (14%); здійснення обліку та перевірки осіб, які можуть викликати оперативний інтерес щодо вчинення зазначених злочинів (12%); оперативний облік усіх розкритих, а також аналіз усіх нерозкритих розбійних нападів (9%); взаємодія зі поліцією охорони (7%); *поліції охорони*: обстеження об'єктів, що охороняються та укладення договорів на їх охорону (34%); формування літерних справ банківських установ (23%); контроль за недержавною охоронною діяльністю та службами охорони банківських установ (18%); технічний нагляд за виконанням монтажних робіт по обладнанню засобами охоронної сигналізації (14%); розробка спільних навчань й алгоритмів дій з працівниками банку та інкасаторами (11%).

Виокремлено діяльність Державної фіскальної служби України, що повинна бути спрямована на запобігання тіньовим операціям конвертаційних центрів, які проводять високі оборудки готівки, створюючи невинуватену кількість інкасаторських перевезень, а також діяльність органів прокуратури – здійснюючи нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також підтримання публічного обвинувачення в суді.

Спеціально-кримінологічні заходи запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів повинні бути спрямовані на: а) удосконалення механізмів фізичного захисту інкасаторів та створення складнощів реалізації грошових коштів, здобутих у результаті вчинення розбійного нападу; б) забезпечення інформаційної безпеки банківських установ; в) організацію готівкового грошового обігу та розвитку безготівкових розрахунків; г) проведення навчань та тренувань персоналу банківських установ, інкасаторів, працівників, відомчої й позавідомчої охорони.

Наголошено, що оптимальним вирішенням питання щодо використання зброї банківськими установами України є надання права створювати власні спеціалізовані охоронні підрозділи та використовувати зброю, що сприятиме вирішенню проблеми забезпечення ефективної, адекватної й недорогої системи захисту таких установ. Обґрунтовано необхідність та доцільність, на виконання вимог наказу МВС від 21.08.1998 р. № 622, щодо видачі дозволів на придбання та зберігання зброї, вважати постанову Правління Національного банку України від 31.03.2017 р. № 29, щодо надання права працівникам банківських установ використовувати зброю під час виконання службових обов'язків.

У підрозділі 3.3 *«Взаємодія правоохоронних органів та Національного банку України у запобіганні розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів»* виокремлено основні завдання слідчих та оперативних працівників із запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів, до яких належать: систематичне виявлення й аналіз явищ, процесів, факторів, ситуацій, що сприяють злочинам; виявлення, аналіз причин та умов, що детермінують розбійні напади на банківські установи та інкасаторів; соціальний контроль за особами, які, відповідно до своєї корисливої пристрасті та схильності до насильства, виявляють прагнення до організації вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності громадян; забезпечення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів за вчинення розбійних нападів, у тому числі всебічне й об'єктивне розслідування таких злочинів, своєчасне викриття та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх вчинили, а також розшук злочинців, які переховуються; відшкодування матеріального збитку, заподіяного громадянам, підприємствам, установам й організаціям незалежно від форм власності, а також громадським об'єднанням, незалежно від форм власності, злочинними діями винних осіб; адміністративний нагляд за особами, які відбули покарання за розкрадання та схильні до вчинення нових злочинів, про що свідчать усталені зв'язки з іншими особами, метою яких є спільне посягання на чуже майно.

Запропоновано алгоритми спільних дій по запобіганню розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів між Національним банком України та Національною поліцією: організація безпеки інкасаторів та працівників банківських установ при особливих умовах, в зоні проведення АТО, виникненні надзвичайних ситуацій; формування спільних інкасаторських загонів; захист приміщень банківських установ; спільного моніторингу криміногенної ситуації, що пов'язана з нападами на банківські установи та інкасаторів; проведення спільних навчань; за результатами обстежень керівникам банків направлення подання про усунення виявлених недоліків поліцією охорони при перевірці об'єктів; обмін інформацією про осіб, які звільняються та переходять на роботу в інший банк, особливо при звільненні за негативними мотивами охоронців або інкасаторів.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано вирішення наукового завдання щодо розроблення заходів запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів в Україні, зокрема:

1. Аналіз історичних документів, які передбачали відповідальність за вчинення розбою засвідчив що поняття «розбій» виникло приблизно у X ст. Окреслено наступні умовні періоди розвитку кримінальної відповідальності за розбій: 1) становлення кримінальної відповідальності за розбій та віднесення його до злочинів проти власності (911 р. – II пол. XIV ст.); 2) нормативного закріплення кримінальної відповідальності за розбій (II пол. XIV ст. – 1846 р.); 3) законодавчого вдосконалення кримінальної відповідальності за розбій (1846 р. – 1917 р.); 4) деталізації норм кримінальної відповідальності за розбій (1917 – 1990 р.); 5) сучасний період розвитку кримінальної відповідальності за розбій (1990 р. – наш час). Для періодизації історичного розвитку обрано критерій законодавчого закріплення поняття «розбій», адже констатувати певні факти дозволяє лише вивчення та всебічний аналіз офіційних письмових джерел інформації, якими є історичні правничі документи. У цілому вся історія розвитку відповідальності за розбій – це прогресивний та результативний шлях від розбою як злочину проти особи, суміжного з вбивством, до розбою як одного з найнебезпечніших злочинів проти власності, який посягає на відносини власності. На сучасному етапі розвитку Української держави існує низка проектів законів щодо внесення змін до ст. 187 КК України, які поки що перебувають на стадії обговорення та доопрацювання законодавчим органом України.

2. Визначено розбійні напади на банківські установи та інкасаторів як один із пріоритетних напрямів запобігання корисливої насильницької злочинності, так як у порівнянні з іншими видами розбійних нападів володіють найвищим ступенем суспільної небезпеки, зокрема, у 23% випадках такі злочини закінчуються вбивством потерпілих, у 22% – замахом на вбивство, а у 45% – заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, водночас жертвами злочинців найчастіше (20%) стають не тільки інкасатори та інші перевізники грошових коштів, але й сторонні люди, а у 52% вчиняються загальнонебезпечним способом з використанням вогнепальної зброї або вибухових пристроїв у публічних місцях при значному скупченні людей.

Основний зміст кримінально-правового запобігання окремих видів злочинів спрямований на розвиток та удосконалення правозастосовчої практики. Стосовно розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів така практика досить розвинена, водночас, на сучасному етапі вона потребує удосконалення. Кримінально-правова специфіка та постійно трансформуючи способи вчинення даних злочинів створили правові прецеденти додаткової кваліфікації розглянутих злочинних діянь за ст.ст. 115, 255, 257, 263-1, а також визначення виду співучасті та меж необхідної оборони при відбитті розбійного нападу.

3. На основі вивчення зарубіжного досвіду закріплення на законодавчому рівні країнами Європейського Союзу питань відповідальності й соціального захисту працівників банків та інкасаторів, надзвичайно важливим є питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу щодо імплементації використання кращих банківських практик і створення законодавчих засад стимулювання зацікавленості банківських установ, що працюють на готівковому ринку у проведенні безготівкових розрахунків, що пов'язані із забезпеченням безпеки операцій із готівкою.

Виокремлено основні охоронні послуги та дії, що сприятимуть зміцненню банківської безпеки в Україні, зокрема: охорона банків та приватних осіб з використанням сучасних технічних засобів, спецзасобів й вогнепальної зброї;

забезпечення безпеки банківських установ та інкасаторів з використанням програмно-технічних комплексів захисту інформаційних систем; інформаційна безпека, запобігання витоку інформації про інкасацію грошових коштів; інформаційно-аналітичне забезпечення банківського ринку і захист комерційної таємниці; надання консультацій керівникам банківських установ з питань управління системою комплексної безпеки у формі розроблення практичних рекомендацій, методичних розробок, семінарів, тренінгів та ін.

Запропоновано мінімальні стандарти безпеки банків, що включають: встановлення процедур відкриття і закриття бізнесу та зберігання цінностей; ідентифікацію осіб, що вчиняють злочини проти банку; забезпечення початкової та періодичної підготовки працівників банків та служби охорони за програмою безпеки й поведінки працівників під час та після нападу на банківську установу; проведення тестування стосовно експлуатації та обслуговування відповідних пристроїв безпеки відповідно до мінімального переліку; проведення обов'язкових курсів навчання із заходів безпеки та запобігання нападам для працівників.

4. Аналіз стану розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів дає підстави констатувати такі характерні риси: 1) стабільно негативна тенденція до зростання розмірів явища у державі та інтенсивності поширення на території східних і південних регіонів, що пов'язано із веденням масштабних бойових дій в зоні АТО; 2) збереження значної питомої ваги у структурі корисливої насильницької злочинності (з 1,8% до 3,9%), яка має тенденцію до зниження; 3) груповий характер злочинних проявів, серед яких більшу половину складають посягання на організованій і професійній основі (68%), що пов'язані із вбивствами (23%), замахом на вбивство (22%) та тяжкими тілесними ушкодженнями (53%); 4) використання вогнепальної (78%), холодної зброї (22%), вибухових пристроїв (73%); 5) збільшення обсягу завданих збитків: понад 7 млн. грн за рік та жертв злочину – сторонніх громадян (22%).

Наголошено, що сучасні форми ведення комерційної діяльності тісно пов'язані з тіньовим сектором економіки, що зумовлює високий попит на послуги нелегальних інкасаторів, питома вага розбійних нападів на яких невпинно зростає від 91 до 96%, а темпи їх приросту більш, ніж в 4 рази випереджають темпи приросту нападів на легальних інкасаторів. При цьому дослідженням доведено, що злочинці вчинили дані злочини, не вибираючи їх спеціально, вони готові були вчинити напад і на інкасаторів, що діють легально.

5. У ході проведеного дослідження виокремлено загальні причини та умови, що сприяють учиненню розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, зокрема: загальне зростання злочинності в Україні та світі (5%); економічне становище в країні (15%); зростання безробіття й важке матеріальне становище у родині (29%); антисуспільна установка особи злочинця (54%); відсутність належного законодавчого забезпечення запобігання цим злочинам (14%); нестабільність державної політики (4%); незадовільна організація роботи правоохоронних органів та відсутність належного контролю за їх роботою (5,8%); легка нажива (11%); прибутковість вчинення таких нападів (19%); відсутність належного контролю за особами, звільненими з місць позбавлення волі (14%) та спеціальні: збільшення організованої злочинності (4%); інкасація без належних заходів безпеки (17%); наявність в державі неконтрольованої зброї, вибухових речовин та боєприпасів (18%).

6. Надано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє розбійні напади на банківські установи та інкасаторів. Це громадянин України чоловічої статі (95%), віком від 23 до 35 років (78%), який закінчив середній загальноосвітній навчальний заклад (72%), на момент вчинення злочину не навчався і не працював взагалі (56%); негативно ставиться до навчання і тому формально відвідував навчальний заклад (46%); періодично вживає спиртні напої (55%); його ціннісні орієнтації та правосвідомість спрямовані на споживацький спосіб життя, повну свободу дій (44%) та високооплачувану роботу (39%), матеріальну забезпеченість і багатство (37%); це людина з середнім інтелектом, абстрагованим мисленням, порушенням регуляції поведінки та інтелектуального контролю, що викликає безумовність задоволення бажань і потреб (90%); судимий (25%); неодружений (62%); з корисливою мотивацією (98%), який здатен на групове вчинення злочину (65%).

7. Сучасний стан правового регулювання запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів характеризується певною недосконалістю нормативно-правових актів усіх рівнів, відсутністю офіційно визнаної концепції розвитку законодавства, що стосується організації і функціонування системи боротьби зі злочинністю, роз'єднаністю суб'єктів, невиправданим дублюванням окремих функцій, недостатнім рівнем взаємодії і координації їх діяльності. У межах удосконалення правових основ запобігання таким злочинам запропоновано внесення низки змін та доповнень до Закону України «Про Національну гвардію України», зокрема: ч. 1 ст. 2 доповнити п. 20 такого змісту «...охорона банків та інкасаторів під час здійснення інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, за зверненням Національного банку України, в разі введення особливого періоду в Україні або окремих її місцевостях, фактичного початку воєнних дій або застосування іншою державою збройних сил проти України чи виникнення інших кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, що створюють небезпеку національним інтересам України та в інших випадках, визначених законом»; ч. 1 ст. 12 доповнити п. 23 такого змісту: «...забезпечувати охорону банків та інкасаторів під час здійснення інкасації коштів та перевезення валютних цінностей, за зверненням Національного банку України, в разі введення особливого періоду в Україні або окремих її місцевостях, фактичного початку воєнних дій або застосування іншою державою збройних сил проти України чи виникнення інших кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, що створюють небезпеку національним інтересам України та в інших випадках, визначених законом».

Заходи запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів необхідно доповнити комплексом організаційних і спеціальних охоронних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки банківських операцій, охорону території й приміщень, цінностей, персоналу, клієнтів та інших осіб від злочинних посягань. З метою зменшення ризиків протиправних дій проти банківських установ та підвищення рівня безпеки банківських операцій виокремлено та запропоновано зміни до таких напрямів: а) безпека проведення операцій з цінностями в установах банків, що регулюється Правилами з організації захисту приміщень банків в Україні (2016 р.); б) організація інкасації та перевезення цінностей – Інструкцією з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей банків в Україні (2017 р.).

8. У системі запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів повинні домінувати спеціально-кримінологічні заходи, зокрема:

підвищення рівня діяльності правоохоронних органів (Національної поліції України, Державної фіскальної служби України, прокуратури України та ін.); посилення боротьби з організованою злочинністю; формування правової свідомості громадян з метою утримання їх від вчинення злочинів проти власності, вироблення у населення стійкого уявлення про неможливість нападу на банківські установи та інкасаторів й невідворотності покарання за таку спробу; запобігання тіншовому сектору економіки, незаконному переведенню в готівку грошових коштів через конвертаційні центри, корупції; удосконалення механізмів фізичного захисту інкасаторів та створення складнощів реалізації грошових коштів, здобутих у результаті вчинення розбійного нападу; забезпечення інформаційної безпеки; зменшення обігу готівкових коштів в країні.

У межах спеціально-кримінологічного запобігання наголошено на необхідності:

- а) удосконалення нормативно-правових актів (Інструкції, накази), якими керуються інкасатори в момент виконання своїх обов'язків та механізмів фізичного захисту інкасаторів (екіпірування, професійна підготовка), а також проведення ретельного моніторингу усіх видів розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, виявлення причин й умов, які сприяли вчиненню даних злочинів й своєчасне внесення відповідних змін й доповнень до Інструкцій про охорону, перевезення та інкасації готівки;
- б) підвищення ефективності фізичного захисту інкасаторів, що повинно здійснюватися на регулярній основі шляхом проведення міжвідомчих семінарів-нарад із залученням до них охоронних підприємств, представників малого та середнього бізнесу, працівників правоохоронних органів і банківських установ;
- в) застосовування та технічного удосконалення спеціальних інкасаторських контейнерів, які в разі несанкціонованого проникнення, забезпечували б пошкодження грошових коштів шляхом фарбування банкнот спеціальною фарбою, яка володіє стійкістю до дії розчинників, хімічних реактивів та іншими відмітними характеристиками, що дозволяють ідентифікувати її наявність на банкноті;
- г) швидкого і повного розкриття розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, яке може бути забезпечено шляхом розробки й реалізації системи організаційних заходів, спрямованих на підвищення професіоналізму співробітників правоохоронних органів, що спеціалізуються на запобіганні таким злочинам, удосконаленні методик їх розслідування.

9. На основі аналізу результатів наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених визначено концептуальне бачення взаємодії органів державної влади у запобіганні розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів як узгодженої діяльності правоохоронних, контролюючих, а також інших державних і недержавних органів та службових осіб, спрямованої на запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів з оптимальним співвідношенням повноважень, методів і засобів, визначених законодавством для кожного суб'єкта цієї діяльності. Виокремлено ознаки такої взаємодії:

- а) організаційна самостійність суб'єктів взаємодії;
- б) спільна діяльність суб'єктів взаємодії, узгоджена за метою, місцем і часом;
- в) поєднання сил, засобів і методів та форм:

- а) спільна діяльність слідчого та оперативних працівників правоохоронних органів, яка включає: процесуальні та організаційні форми.
- б) спільна діяльність працівників правоохоронних органів (Національна поліція, Державна фіскальна служба, органи прокуратури) з Національним банком України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях, внесених до оновленого переліку фахових видань з юридичних дисциплін МОН України:

1. Сказко Ю. А. Соціально-економічні фактори, що впливають на вчинення розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, і система заходів, що сприятимуть протидії зазначеним злочинам. *Право та державне управління*. 2014. № 1–2 (14–15). С. 106–112.
2. Сказко Ю. А. Зменшення обігу готівкових коштів в Україні, як один із чинників запобігання нападам на банківські установи та інкасаторів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 10. С. 54–60.
3. Сказко Ю. А. Кримінологічна характеристика осіб злочинців, які вчиняють розбійні напади на банківські установи та інкасаторів. *Юридична Україна*. 2015. № 10–12. С. 156–161.

Статті у наукових фахових виданнях України, які зареєстровані в міжнародних наукометричних базах:

4. Сказко Ю. А. Протидія злочинності у сфері нападів на банківські установи та інкасаторів: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні. *Юридична наука*. (Index Copernicus). 2014. № 6. С. 67–75.
5. Skazko J. Nationwide prevention of assaults related to robbery on banking institutions and collectors (Загальносоціальне запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів). *Юридична наука*. (Index Copernicus, SafetyLit, Social Science Research Network (SSRN)). 2017. № 3. С. 90–97.
6. Сказко Ю. А. Історико-правова генеза кримінальної відповідальності за розбійні напади на банківські установи та інкасаторів. *Держава і право*. (Index Copernicus International). 2017. № 77. С. 294–305.

Статті у зарубіжних наукових виданнях:

7. Сказко Ю. А. Основы применения оружия охранными структурами банков как средство противодействия нападением на банки и инкассаторов. *Legea si viata*. (Республіка Молдова). 2015. № 4/4 (280). С. 91–94. ISSN: 1810-309X.

Публікації у збірниках науково-практичних конференцій:

8. Сказко Ю. А. Протидія злочинності у сфері нападів на банківські установи та інкасаторів: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 21 берез. 2014 р.). – Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2014. С. 300–304.
9. Сказко Ю. А. Застосування зброї охоронними структурами банківських установ як необхідна умова запобігання нападам на банківські установи та інкасаторів. *Актуальні проблеми сучасного розвитку цивільного, міжнародного, морського і транспортного права: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 16-17 квіт. 2015 р.). – Київ: Київ. держ. акад. водного транспорту ім. Петра Конашевича-Сагайдачного, 2015. С. 467–473.
10. Сказко Ю. А. Зменшення обсягів готівкового обігу в Україні, як засіб попередження вчинення розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів.

Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей: матеріали XV наук.-практ. конф. (Київ, 14 травня 2015 р.). – Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2015. С. 168–170.

11. Сказко Ю. А. Особа злочинця як структурний елемент кримінологічної характеристики розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (19 жовт. 2016 р.). – Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 513–515.

12. Сказко Ю. А. Спеціально-кримінологічне запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів. *Наукова думка сучасності і майбутнього*: XII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференція (Дніпро, 26 трав. 2017 р.). – Дніпро, Вид-во НМ, 2017. С. 22–25.

13. Сказко Ю. А. Психолого-культурологічні фактори, що впливають на вчинення розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів. *Публічне і приватне право: конституційні засади та інноваційні тенденції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 черв. 2017 р.). – Київ, Видавничий Дім «АртЕк», 2017. С. 115–117.

АНОТАЦІЯ

Сказко Ю. А. Запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – ВНЗ «Національна академія управління», Київ, 2018.

Дисертація є одним із перших комплексних, монографічних досліджень, в якому з використанням сучасних методів пізнання, розроблено систему заходів запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів, в результаті чого сформульовано низку інноваційних положень, висновків і пропозицій, які можуть слугувати подальшому розвитку державної політики у сфері захисту банківської діяльності, удосконаленню у цій сфері законодавчої бази і правозастосовної практики.

У роботі надано кримінологічну характеристику розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів. Систематизовано детермінанти, що сприяють вчиненню розбійних нападів на банківські установи та інкасаторів, проведено їх довгостроковий кримінологічний аналіз, виокремлено найбільш вагомі з них, що зумовлюють та сприяють вчиненню розбійних нападів цієї категорії. Розкрито елементи кримінологічної характеристики особи злочинця та організованих злочинних груп, які вчиняють розбійні напади. З урахування специфіки банківської діяльності, розроблені правові та організаційні заходи запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів, а також сформульовано пропозиції щодо налагодження взаємодії правоохоронних органів та Національного банку України у такій діяльності.

Ключові слова: розбій, кримінальна відповідальність, банківська установа, інкасатор, кримінологічна характеристика, детермінанти, особа злочинця, запобігання злочинам, правоохоронні органи.

АННОТАЦИЯ

Сказко Ю. А. Предупреждение разбойных нападений на банковские учреждения и инкассаторов в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – ВУЗ «Национальная академия управления», Киев, 2018.

Диссертация является одним из первых комплексных, монографических исследований, в котором с использованием современных методов познания, разработана система мер предупреждения разбойным нападениям на банковские учреждения и инкассаторов, в результате чего сформулирован ряд инновационных положений, выводов и предложений, которые могут служить дальнейшему развитию государственной политики в сфере защиты банковской деятельности, совершенствованию в этой сфере законодательной базы и правоприменительной практики.

В работе предоставлено криминологическую характеристику разбойных нападений на банковские учреждения и инкассаторов. Систематизированы детерминанты, способствующие совершению разбойных нападений на банковские учреждения и инкассаторов, проведен их долгосрочный криминологический анализ, выделены наиболее значимые из них, которые обуславливают и способствуют совершению разбойных нападений этой категории. Раскрыты элементы криминологической характеристики личности преступника и организованных преступных групп, совершающих разбойные нападения. С учетом специфики банковской деятельности, разработанные правовые и организационные меры предупреждения разбойным нападениям на банковские учреждения и инкассаторов, а также сформулированы предложения по налаживанию взаимодействия правоохранительных органов и Национального банка Украины в такой деятельности.

Ключевые слова: разбой, уголовная ответственность, банковское учреждение, инкассатор, криминологическая характеристика, детерминанты, личность преступника, предупреждение преступлений, правоохранительные органы.

SUMMARY

Skazko J. A. Prevention of robbery attacks on bank institutions and collectors in Ukraine. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; penal law. – IHE «National Academy of Management», Kyiv, 2018.

The thesis is one of the first complex monographic studies, in which a system of measures to prevent robbery attacks on banking institutions and collectors has been developed using modern methods of cognition, which resulted in the formulation of a number of innovative provisions, conclusions, and proposals that can serve to further the development of state policy in sphere of protection of banking activity, improvement of legislative base, and law-enforcement practice in this sphere.

The work provides criminological characteristics of robbery attacks on banking institutions and collectors. Analysis of robbery attacks on banking institutions and collectors gave grounds for distinguishing the following characteristic features: a stably negative trend towards an increase in the size of the phenomenon in the state and the

intensity of the spread in the territories of the eastern and southern regions, which is associated with large-scale military operations in the ATO zone; maintaining a significant share in the structure of self-serving violent crime, which tends to decrease; the group character of criminal manifestations, among which the most part are encroachments on an organized and professional basis related to murders, attempted murder, and serious bodily harm; use of firearms, cold steel, explosive devices; increase in the amount of damage: more than UAH 7 million per year and victims of crime — strangers.

The determinants that contributed to the committing of robbery attacks on banking institutions and collectors were systematized, their long-term criminological analysis was carried out, the most significant of them were identified, which determine and facilitate the commission of robberies of this category, in particular: economic, social, political, organizational, psychological, and technical.

The criminological portrait of a person committing robbery attacks on banking institutions and collectors is provided below: it is a male citizen of Ukraine at the age of 23 to 35, graduated from secondary general educational institution, at the time of the crime he did not study and did not work at all; negatively related to study and, therefore, formally attended the educational institution; periodically drinks alcohol; his value orientations and sense of justice are aimed at the consumer lifestyle, full freedom of action, and highly paid work, material security and wealth; it is a person with average intellect level, abstracted thinking, violation of the regulation of behaviour and intellectual control causing unconditional satisfaction of desires and needs; convicted; not married; with selfish motivation, he is capable of group committing a crime.

It was noted that one of the directions of the decision of the legal regulation of prevention of robbery attacks on banking institutions and collectors is the adoption of the developed and proposed Law of Ukraine “On Encashment”, which determines the directions of the development of the market for encashment services, guidelines for streamlining departmental regulations on this issue and ensuring the conformity of the development of the market for the transport of funds to the requirements of the EU, as well as it will be the only normative act for all participants of the market of collection of funds and transportation of currency values, namely: banks, carriers, customers, and organizations providing security services.

Based on the study of the experience of foreign countries, it was proposed: to create specialized police units in Ukraine to combat organized crime as a separate interregional territorial body, one of whose tasks will be to carry out measures for armed assaults; to create experimental operational and preventive units of the criminal police in Ukraine, on the basis of which it would be possible to test the very idea of operational-search crime prevention, to work out the forms and methods of this work in the current conditions of the National Police; to intensify such a direction of prevention of robbery attacks on banking institutions and collectors as preventive training of personnel of banking institutions.

The main security services and activities promoting the strengthening of banking safety in Ukraine were identified, and minimum standards for bank security were proposed; a conceptual vision of the interaction of public authorities in preventing robbery attacks on banking institutions and collectors was determined on the basis of analysis of research results of domestic and foreign scientists.

Keywords: robbery, criminal liability, banking institution, collector, criminological characteristic, determinants, criminal offender, crime prevention, law enforcement agencies.